

129. Рабик В.М. Вопросы описания и оптимизации структур сложных систем. Автореф. дисс...канд. т. н. - Киев, 1975. – 24 с. В надзаг.: РИО ИК АН УССР.
130. Дубров Я.А. Математические основания оценки сложности объектов. (Тез. Докл. XXI Украинской республ. научно-технич. конф., посвящ. 50-летию образования СССР, Дню радио и Дню связиста. Секция системологии). – Киев: Укр. НИИНТИ, 1972, вып.1. С. 7.
131. Дубров Я.О., Рабик В.М. До теорії векторної складності. // Економіко-математичні методи управління: Ефективність виробництва. – Київ: Вид.-во Ін.-ту економіки АН УРСР, 1974. - 174 с. С. 21 – 29.
132. Шкода В.В. О понятии разнообразия. – Философские науки, 1971, № 4. С. 75 – 79.
133. Ковалёв В.И. Философское содержание и методологическая функция понятия информации. Автореф. дисс....канд. филос. н. – Саратов, 1972. – 24 с. В надзаг.: Саратовский гос. ун.-т.
134. Тюхтин В.С. Теория автоматического распознавания и гносеология. – М.: Наука, 1976. – 190 с.
135. Готт В.С., Тюхтин В.С., Чудинов Э.М. Философские проблемы современного естествознания. – М.: Высшая школа, 1974. – 264 с.
136. Эшби У. Росс. Введение в кибернетику. – М.: Изд.-во иностр. Лит.-ры, 1959. – 432 с.
137. Бонгард И.М. О понятии «полезная информация» // Проблемы кибернетики. Вып. 9, 1963. – М.: Гос. издат. физ.-мат. лит.-ры, 1963, с. 71 – 102. С. 73.

Самчук Лариса Сергіївна – аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського»

УДК 378:773.2

МОВНА ОСВІТА У СОЦІОКОМУНІКАТИВНОМУ АСПЕКТІ

У статті здійснено аналіз особливостей мовної освіти в Україні у межах соціокомунікативного підходу. Визначено роль соціокомунікативного підходу для розуміння механізмів становлення і функціонування освіти як соціального інституту. Встановлено, що соціокомунікативний підхід передбачає розгляд освіти як системи комунікації, взаємодії учасників навчального процесу як форму соціалізації людини у контексті культури.

Ключові слова: освіта, мовна освіта, соціокод, соціокомунікативний підхід, нова парадигма освіти, міжкультурна комунікація, мова, соціальний інститут, система освіти.

ЯЗЫКОВОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В СОЦИОКОММУНИКАТИВНОМ АСПЕКТЕ

В статье произведен анализ особенностей языкового образования в Украине в рамках социокоммуникативного подхода. Определена роль социокоммуникативного подхода для понимания механизмов становления и функционирования образования как социального института. Установлено, что социокоммуникативный подход предполагает рассмотрение образования как системы коммуникации, взаимодействия участников учебного процесса как форму социализации человека в контексте культуры.

Ключевые слова: образование, языковое образование, социокод, социокоммуникативный подход, новая парадигма образования, межкультурная коммуникация, язык, социальный

институт, система образования.

LANGUAGE EDUCATION IN SOCIO-COMMUNICATIVE ASPECT

In this article analyzed the peculiarities language education in Ukraine within the socio-communicative aspect. Determines the role socio-communicative approach to understanding the mechanisms of formation and functioning of education as a social institution. Established something socio communicative approach involves consideration of education as a system of communication, interaction of participants of the educational process as a form of socialization in the context of culture.

Key words: education, language education, sociocode, socio-communicative approach, a new paradigm of education, intercultural communication, language, social institution, the education system.

Постановка проблеми. Українське суспільство демонструє непереборне прагнення увібрати прогресивний досвід європейської і світової освіти та водночас не втратити цінних національних надбань, що стосується насамперед вищої університетської освіти. Ступінчаста система освіти в Україні (бакалаврат – магістратура) вже тепер посилює міжнародну мобільність студентів, полегшує інтеграцію українських вишів у європейську систему освіти. Тенденції розвитку системи мовної освіти напряму залежать від процесів, що відбуваються у нашій країні та світі. Сучасні соціокультурні зміни у суспільстві мають нелінійний характер. Під впливом глобальних змін модернізується освіта, змінюються її пріоритети. Соціокомунікативний підхід стає основою для формування мовної особистості. З огляду на це, постає питання теоретичної інтерпретації соціокомунікативного підходу до вивчення мовної освіти в Україні.

Метою нашої статті є аналіз предметного поля соціокомунікативного підходу до вивчення мовної освіти. Мета окреслила розв'язання таких **завдань**: 1) дослідити особливості мовної освіти з точки зору соціальної філософії; 2) визначити взаємозв'язок між освітою і суспільством у межах соціокомунікативного підходу; 3) проаналізувати роль соціокомунікативного підходу до дослідження мовної освіти в Україні.

Необхідність переосмислення світоглядно-ціннісних основ сучасного освітнього простору обґрунтована у фундаментальних працях В. Андрущенка, Б. Гершунського, П. Гуревича, І. Прокопенка, М. Романенка, В. Розіна. Інноваційні тенденції в освіті докладно проаналізовані Ж. Аллаком, Н. Бурбулесом, А. Джуринським та ін. Водночас, на сьогодні бракує комплексних досліджень специфіки соціокомунікативного аспекту мовної освіти у вітчизняному соціокультурному просторі.

Мовна освіта як процес залежить від життя суспільства, від управління його соціальним розвитком; з іншого боку, результат мовної освіти ставить суспільство у його розвиток у залежність від себе, своєї ефективності. На наш погляд, очевидно є необхідність забезпечення таких механізмів функціонування української мовної освіти, які гарантували б стабільність її суспільного здійснення і вектора подальшого розвитку.

Згідно з постулатами соціокомунікативного підходу, суб'єктами комунікаційної взаємодії є комунікант – автор коду, який здійснював процес кодування, присвоюючи знаку певний смисл і включаючи його в контекст історичної соціокультурної ситуації, та реципієнт, що дешифрує смисл знака-символа, підбираючи лінгво-соціокультурний код з метою адекватного пізнання семантичної складової інформаційного повідомлення [6, с. 11].

В основі соціокомунікативного підходу лежить ідея універсальної теорії інформації та комунікації, що бере свій початок ще від праць Р. Ескарпі й творчо осмислюється упродовж ХХ ст. представниками різних шкіл.

Соціокультурний підхід набуває особливої актуальності у сучасних процесах гуманізації та гуманітаризації вищої освіти. Вища школа здійснює передання культурних норм, прийнятих у суспільстві, й тим самим покладає межі для природних проявів людської натури чи

властивостей соціальної групи, які не відповідають певним нормам, і таким чином виявляють вплив школи на спосіб життя людини. Крім трансляції норм, освіта – це спосіб культурної регуляції людської діяльності, що здійснюється через систему цінностей. На підставі цінностей суспільства і людини відокремлюють добре від поганого, правду від брехні, прекрасне від потворного тощо. Отже, освіта має вплив на суспільство та особистість не лише як система взаємопов'язаних елементів або особливий вид діяльності, але також як соціокультурний феномен.

Як зазначає В. В. Чепак, розглядаючи підходи, наявні в соціології щодо вивчення освіти, не можна не розглянути тих, що були започатковані та сформульовані за останні 20 років. Їх можна вважати, якщо не інноваційними, то принаймні неординарними. Спробу здійснив у 1990-х роках В. В. Нечаєв [6, с. 10]. Його намір полягав у тому, щоб поряд із соціокультурним підходом обґрунтувати соціосеміотичний, або, згідно з авторським визначенням, соціокомунікативний підхід до освіти.

Соціокомунікативний підхід передбачає розгляд освіти як системи комунікації, взаємодії учасників навчального процесу як форму соціалізації людини у контексті культури. У такій проекції навчальний процес є сукупністю опосередкованих соціальним середовищем взаємодій індивіда й елементів культури, що трансформовані викладачем у діяльнісно реалізовані освітні програми. Якщо аналізувати освіту з позицій символічного інтеракціонізму, соціолінгвістики, семантики, семіотики й інших сучасних напрямів соціальної думки, то її можна розглядати за допомогою поняття «соціокод», яке має пояснити взаємозалежність трансляції набутого досвіду та форми освіти в різних цивілізаціях [5, с. 85].

Глибокі культурно-генетичні зв'язки освіти, конструкти розуміння механізмів становлення і функціонування освіти як соціального інституту розкривають соціокомунікативний підхід. В умовах надзвичайно прискореного взаємовпливу етнокультур і взаємодії дисциплінарних областей знання різко виникає потреба в осмисленні можливостей взаємної експлікації знакових систем, досягненні символічного універсалу. Говорячи про необхідність дослідження освіти в соціальному контексті, соціолог спочатку констатує наявність двох підходів, що вже мали місце у рамках такого аналізу. Як такі, В. Нечаєв відзначає соціокультурний та інституціональний підходи. Але, на його думку, їх недостатньо для виявлення механізму становлення та функціонування освіти як соціального інституту. Новий підхід автор називає соціокомунікативний [5, с. 85].

В. Нечаєв стверджує, що в разі підходу до освіти з позицій символічного інтеракціонізму, соціолінгвістики, семантики, семіотики та інших сучасних напрямків соціальної думки її можна розглядати за допомоги соціокоду – поняття, що дає змогу відображати, як у різних цивілізаціях транслують накопичений досвід (без чого осмислити освіту, на переконання автора, просто неможливо). Оскільки соціокод створено в різних формах, остільки освіта на кожному новому етапі свого розвитку послідовно набуває різних форм. Так, у традиційному суспільстві вона представлена переважно у формі духовного наставництва, потім на зміну їй приходить школа з мультидисциплінарним навчанням тощо [5, с. 85-86].

Взаємозв'язок між освітою і суспільством у межах соціокомунікативного підходу потребує особливого вивчення. Досвід теоретичної рефлексії цього проблемного поля в свою чергу свідчить про плідність інтеграції теоретичних зусиль соціальної філософії і філософії освіти. Особливо це торкається розгляду філософсько-освітніх проблем в сучасних ускладнених соціокультурних контекстах. На наднаціональному рівні ці контексти створюються суспільними

трансформаціями постіндустріального зразка, глобалізаційними процесами, екологічними викликами, загостренням проблем війни і миру, гарантування дотримання прав людини і демократичних норм співіснування. На національному рівні описана вище контекстуальність ускладнюються через необхідність урахування конкретних умов і обставин життєдіяльності сучасних соціумів, які мають різну історію, але водночас є включеними до спільного цивілізаційного процесу. Соціальний, культурний і духовний поступ людства відбувається

через подолання складнощів, обумовленими духом часу та його рамковими умовами, чому в невеликій мірі сприяють освітні та виховні практики [2, с. 187].

У рамках соціокомунікативного підходу освіту розглядають як складний культурно історичний процес, «в перебігу якого мозаїчно, тонкими нашаруваннями йшла еволюція культурних форм спадкоємності досвіду» [5, с. 90]. В. Нечаєв називає такий підхід соціокомунікативним, позаяк перехід від одного етапу інституційного розвитку освіти до іншого відбувається кожного разу через нові засоби комунікації та інформаційної взаємодії (мова, письмовий текст, інформаційні технології як засіб комунікації). Актуалізація в аналізі освіти як соціального інституту соціокомунікативного підходу значно зміцнює позиції соціології освіти. У цілому соціокомунікативний підхід може сприяти істотному збагаченню теоретичних аспектів соціології освіти [5, с. 90].

Мова – це комунікативний портал, а іншомовне знання – засіб взаємодії із зовнішнім світом, взаємовплив культурного і економічного розвитку націй. Розкриття потенціалу мовної освіти, забезпечення реалізації цим соціально-культурним інститутом своїх суспільних функцій повною мірою і на основі цілеспрямовано організованої міжкультурної комунікації і сформованого міжкультурного середовища, у свою чергу, дозволять прискорити економічні перетворення, полегшити процес інтеграції нашої держави у світове співтовариство.

Мовна освіта як система є сукупністю соціальних інститутів, діяльність яких спрямована на вивчення рідної та нерідної мов. Це ієрархічно організована система, із різнорідними елементами, системою управління. Примітно, що демократичні перетворення у нашій країні, збільшення об'ємів міжкультурної інформації і присутність її носіїв спонтанно формують культурно-мовний клімат, сприяють підвищенню лінгвістичної грамотності населення. Оскільки мовна цінність більшості суспільних процесів і соціально-управлінських мір по їх регулюванню залишається непоміченою, формування міжкультурного мовного середовища на макросоціальному рівні залишається спонтанним, хаотичним.

Хоча необхідність модернізації мовної освіти сьогодні все відчутніше сприймається українським суспільством і керівництвом, усвідомлення зв'язку між соціальним і навчальним у його комунікативному змісті ускладнене, зокрема через традиційне схоластичне ставлення до освітніх технологій.

Нова парадигма освіти являє собою багатоаспектний комплексний феномен, в якому традиційна освіта взаємодіє з інноваційною. При цьому взаємодія здійснюється через розвиток аксіологічного потенціалу особистості, орієнтованого на гуманістичну домінанту. Взаємодія традицій і інноватики в освіті представляє новий рівень гуманізації. Причому обидві форми освіти не вступаючи в суперечність одна з одною, лише взаємодоповнюють і збагачують ідею ефективної соціалізації особистості. Згідно з положеннями нової парадигми освіти, в якості пріоритету вищої освіти є орієнтація на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку. Відповідно до визначених напрямів реформування освітньої системи визначена загальна мета професійної підготовки – реалізація особистісно-орієнтованого підходу до навчання, оптимізація навчально-виховного процесу, підготовка конкурентоспроможного фахівця [3, с. 142].

У контексті світових перетворень Україна має активну позицію: вона інтегрується з світовою спільнотою, будує ринкову економіку, реформує систему освіти, в якій на перший план виходить людина, яка володіє значно більшим ступенем свободи і відповідальності. Незважаючи на складні соціально-економічні умови, система освіти України формується у напрямках збільшення диференційованості, варіативності, інтегрованості освітніх програм, гуманітаризації.

Контекстом для розуміння фундаментальних основ інтеракції є також філософські трактування про духовну сутність людини, про діалогічний спосіб її існування і виживання в історичному й культурному вимірах. Ці ідеї допомагають по-новому відчувати людське в людині, взаємовідношення людини та реальності, вибудовуючи своєрідну діалогічну картину світу. Взаємодія людини із навколишнім середовищем і людьми дозволяє їй не лише актуалізувати

свій внутрішній потенціал, але й поповнити його на структурному, змістовому, ціннісному й смислового рівнях. Входження у цей процес робить можливим співставляти думки, почуття, емоції й вчинки індивідуумів у ході спілкуванні за різних обставин, що є квінтесенцією його самопізнання, саморегуляції, самореалізації. Так, ще свого часу, видатний німецький мовознавець і філософ В. фон. Гумбольдт зазначав, що вивчення мови не є кінцевою метою, а слугує засобом пізнання людиною самої себе, тобто мова виступає носієм інформаційних повідомлень, а мовлення – суб'єктивним транслятором цих повідомлень [1, с. 283].

Одним із постулатів сучасної парадигми освіти є перехід від концепції «хороша освіта на все життя» до розуміння необхідності освіти крізь усе життя. Вивчення мови і культури, міжкультурна комунікація формує більш відкрите для розуміння різних народів і культур суспільство, виховує взаємоповагу і толерантність. Мета національного виховання полягає у формуванні свідомого громадянина, патріота, отриманні молодим поколінням соціального досвіду, високої культури міжнаціональних відносин.

Як зазначає М. М. Міщенко, культурою зумовлено те, що українська освіта не вузько спеціалізована, технологічна та утилітарна, як в західноєвропейських країнах, а схильна до світоглядних та гуманітарних аспектів [4, с. 283-284]. Потреба створення національно орієнтованої системи може бути вирішена шляхом залучення національних соціокультурних підвалин функціонування та розвитку освіти. Українське суспільство мусить мати систему ціннісних орієнтацій, ідеологічних координат, серцевиною яких є українська національна ідея. Загальнолюдські цінності мають постійний характер та є зразком поведінки для всіх людей.

Отже, мовна освіта як система є сукупністю соціальних інститутів, діяльність яких спрямована на вивчення рідної та нерідної мов. Вивчення мови і культури, міжкультурна комунікація формує більш відкрите для розуміння різних народів і культур суспільство, виховує взаємоповагу і толерантність. Соціокомунікативний підхід передбачає розгляд освіти як системи комунікації, взаємодії учасників навчального процесу як форму соціалізації людини у контексті культури. Нова парадигма освіти являє собою багатоаспектний комплексний феномен, в якому традиційна мовна освіта взаємодіє з інноваційною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / Вильгельм фон Гумбольдт, пер. с нем. М.И. Левина и др. – М.: Прогресс, 1985. – 451 с.
2. Култаєва М. Д. Суспільне покликання філософії освіти у сучасних соціокультурних контекстах / М. Д. Култаєва // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. – 2014. – Вип. 42. – С. 186-194.
3. Кучера І. В. Ціннісні виміри освіти в сучасному соціумі / І. В. Кучера // Актуальні проблеми трансформації моральних цінностей сучасного українського суспільства : матеріали доповідей та виступів Всеукр. наук.-практ. конф., 10–11 травня 2010 р. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2010. – С. 141–143.
4. Міщенко М. М. Філософія освіти: соціокультурний вимір / М. М. Міщенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2015. – Вип. 60. – С. 278–286.
5. Нечаев В. Я. Новые подходы в социологии образования / В. Я. Нечаев // Социс. –1999. – №11 –С. 84–91.
6. Чепак В. В. Предметне поле соціології освіти: множинність теоретичних інтерпретацій / В. В. Чепак // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Соціологія. – 2012. – Т. 201, Вип. 189. – С. 7–12.